

Minden édenek neve vad poklokat búvöl

Egy téma, két nap, három helyszín – akár így is összegezni lehetne azt a nagy ívű konferenciasorozatot, amelyet Intézetünk az Országgyűlés Hivatalának Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóságával, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjával (MTA-BTK) karöltve a magyarországi tanácsköztársaságnak szentelt.

A „*minden édenek neve vad poklokat búvöl – A Magyarországi Tanácsköztársaság*” című tanácskozás első napján az Országház Főrendiházi üléstermében **Fodor Pál** (MTA-BTK főigazgató) köszöntő beszédében az egyoldalú megközelítések veszélyére hívta fel a figyelmet, majd kifejtette, hogy meg kell vizsgálni, miért gondolták akkor "oly sokan", hogy a régi Magyarország társadalmi és politikai rendszerének vesznie kell, és az "összeomlás káoszában" új országot kell építeni. **Hermann Róbert**, intézetünk kutatócsoport-vezetője kiemelte: a magyar történelemben "újdonságot" jelentett, hogy az 1919-es kommunista hatalomgyakorlás eszköze a nyílt politikai gyilkosságokkal tarkított terror. **Bellavics István**, az Országgyűlés Hivatalának Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóságának vezetője szerint a Szovjetunió Cseka nevű erőszakszervezetének mintájára 1919-ben hazánkban is felállított politikai rendőrség által alkalmazott terrornak ötszáz és ezer közöttire lehet becsülni az áldozatait. **Hatos Pál** (Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontja Közép-Európa Kutatóintézetének intézetvezetője) előadásában hangsúlyozta: 1918. október 31-én a történelmi Magyarország összeomlott, **Tisza István** miniszterelnököt meggyilkolták, s ez a „modern magyar történelem kezdetét jelenti”. **Pók Attila**, (MTA BTK Történettudományi Intézetének nyugalmazott tudományos tanácsadója) szerint a kommün 113 napja jelentősen hozzájárult annak a "mentalitásnak" a kialakulásához, amely "**Sztálint** még **Hitlernél** is nagyobb veszélynek tartotta". **Ujváry Gábor** (Veritas, intézetvezető) „*Kultúra és terror. A kommün kulturális politikája*” című előadásában kijelentette: folyamatosság és a teljes átalakításra törekvés; ésszerű, előremutató elképzelések, valamint a realitásoktól elrugaszkodott, megvalósíthatatlan törekvések ellentmondásos kettőssége jellemezte a proletárdiktatúra kulturális politikáját. Mindez a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot felváltó Közoktatásügyi Népbiztosság vezetésében is megmutatkozott. Az 1919 januárjától a miniszteri tisztséget betöltő **Kunfi Zsigmond** a kommün előtt a radikális átalakítást szorgalmazók közé tartozott, ám március 21-ét követően mindinkább mérsékeltnak számított. Helyettese, **Lukács György** 1919 áprilisának elejétől már ugyancsak népbiztosként tevékenykedett, akárcsak a vele együtt ebbe a pozícióba emelt, nála és Kunfinál jóval alárendeltebb szerepet játszó társai: a sok vizet nem zavaró **Szabados**

Sándor és a kulturális ügyek helyett a véres leszámolást kedvtelve irányító **Szamuely Tibor**. Április 5-étől június 24-ig tehát egyszerre négy közoktatásügyi népbiztos tevékenykedett. Közülük a legaktívabb az a Lukács György volt, aki dicstelen tetteit nyakatekerten öltöztette ideológiai köntösbe, kifejtve, hogy a bizonyosan bekövetkező jót, azaz a kommunizmus győzelmét akár rossz eszközökkel is kötelesek szolgálni. Június végétől a tanácsköztársaság bukásáig pedig az intrikusságáról és arroganciájáról ismert **Pogány József** immár egyedüliként büszkélkedhetett a népbiztosi címmel. Ő 1918 októberének végén a haderő felbomlását nagyban elősegítő katonatanácsok létrehozásával szerzett kétes érdemeket. A szovjet példákra, főleg Lunacsarszkijra előszeretettel hivatkozó kultúr-politikusok közül Lukács György a *Taktika és ethika* című tanulmányában már a tanácsköztársaság előtt körvonalazta, milyen alapelvek határozzák meg a gondolkodását. Megállapította: „gyilkolni nem szabad, feltétlen és megbocsáthatatlan bűn, de elkerülhetetlenül szükséges; nem szabad megtenni, de meg kell tenni” a végső cél, a kommunizmus megvalósítása érdekében. **Révai József**, a Rákosi-korszak későbbi kultúrpapája ugyanilyen nyersen és őszintén fogalmazott, amikor kijelentette: „a szellemi erőszak abból áll, hogy a nevelést a proletariátus a maga osztálycéljainak szolgálatába állítja.” Révai hozzátette, hogy a fizikai erőszak a proletárállam fennmaradásának rövid, a szellemi erőszak viszont hosszú távú biztosítéka. A népbiztosság június közepi rendelete alapján minden tanítónak – ahogy a népiskolai oktatóktól az egyetemi professzorokig egységesen hívták őket – kötelessége volt megismerni a kapitalizmus fejlődésének alapelveit, illetve a kommunista társadalom eszméit és teoretikusait, de a „népfelvilágosításban” is aktívan részt kellett venniük. Ezen túl, mint például az *Új Korszak* című lap felhívásából kiderül: „azonnal föl kell jelenteni az ellenforradalom szítóit.” Ugyanakkor számos követendő intézkedés is született e rövid időszak alatt. Az óvodák „játékiskolákká” váltak, általánossá kívánták őket tenni, s a kisgyermek szórakozását vándor mesemondók, bábszínház és nekik szóló mozielőadások szolgálták. A gyermekvédelemre, a speciális nevelésre szorulóakra is erősen odafigyeltek. A nem kellően átgondolt, teljes államosítás eredményeként mintegy 1600 községben 3000 osztatlan iskolát – amelyben a tanító egyszerre kellett foglalkozzon négy osztállyal – alakítottak osztottá. Ezt az tette lehetővé, hogy a korábban rengeteg községben különállóan, felekezeti alapokon szerveződő iskolákat egyesítették. Mindehhez hozzájárult, hogy 1200, a történelmi Magyarország megszállt területeiről érkező tanítót is elhelyeztek, illetve a korábbi szakmáikban feleslegessé vált értelmiségieket, mint például az elbocsátott újságírókat szintén erre a pályára terelték. A népiskolát nyolc évfolyamosra, legfeljebb negyvenfős osztályokra, alsó és felső tagozatra osztva szerették volna bővíteni, a tankötelezettség korhatárát pedig fokozatosan

tizennyolc évre akarták fölemelni. A középiskolák átfogó reformját is előkészítették. 1919 végén a kiváló konzervatív pedagógus és neveléstörténész, **Finácz Ernő** is elismerte, hogy nemzetellenessége és túlpolitizáltsága dacára „talán **Eötvös József** kivételével nem volt közoktatásügyi miniszter, aki a közoktatást oly egységesen fogta volna fel és oly egységben látta meg, mint – sajnos, pártpolitikai indítékokból – a népbiztosság.”

Intézetünk tudományos munkatársa, **Ligeti Dávid** *„Honvédelem a világforradalom jegyében. A magyar kommün 1919-ben”* című előadásában kifejtette: a magyar hadseregben már **Károlyi Mihály** időszakában is „erőteljes balratolódás figyelhető meg”. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alapokmányának is tekinthető, március 22-én megjelent *„Mindenkire!”* című kiáltvány megfogalmazta, hogy fel kell állítani egy hadsereget. „Célja a forradalmi proletariátus védelme minden külső és belső támadás ellen – s ez nem tekinthető honvédelemnek. A másik megjelölt cél a világ proletariátusának felszabadítása. A magyar ügyet tehát alárendelték a nemzetközi proletariátus, vagyis a bolsevizmus ügyének” – mondta az előadó. Hozzátette: a Károlyi Mihály alatt bekövetkezett leszerelési folyamat olyan sikeres volt, hogy mikorra **Kun Bélának** hatalomra jutottak, már nem is volt magyar haderő. Egyedül a Székely Hadosztály maradt ütőképes alakulat. Ők látták el Kelet-Magyarország védelmét. Ligeti Dávid szerint a gyári munkásságot kívánták felfegyverezni. Csakhogy: a munkások csekély harci tapasztalattal rendelkeztek. A hadrendben nagy szerepet szántak a nemzetközi ezredeknek. 1919 áprilisában három irányból is támadás érte a Tanácsköztársaságot, a hónap végén pedig a Székely Hadosztály letette a fegyvert. Ezzel összeomlott a keleti front, s a románok szinte akadály nélkül érték el a Tiszát. Az általános mozgósítást követően a Vörös Hadsereg létszáma 1919 májusára jóval meghaladta a százezer főt. Ligeti azonban hozzátette: Károlyi Mihályék 1918. őszén 800.000 magyar katonát szereltek le. „A Vörös Hadsereg a legfényesebb időszakában is csak árnyéka volt annak a haderőnek, amit egy évvel korábban szélnek eresztettek. Célja pedig nem a haza megvédése volt, hanem a rendszer külső és belső ellenségei elleni fellépés” – mondta Ligeti Dávid. A konferencia második napján **Anka László** tudományos munkatársunk *„A világháborús magyar kormányok tagjainak sorsa a Tanácsköztársaság idején”* címmel tartotta meg előadását. A háborúval kapcsolatban felelős személyek elleni eljárás előkészítéséről szóló 1919. évi XXIII. néptörvényt ismertette, amely szerint „Meg kell tenni a felelősségre vonás előkészítése végett szükséges intézkedéseket azokkal szemben, akik ellen nyomatékos gyanú merül fel, hogy mint magyar vagy közös miniszterek a világháború előidézésében vagy annak vétkesen könnyelmű továbbfolytatásában (...) részesek voltak.” Anka elmondta: a világháborús összeomlás után a háborús kabinet tagjai közül sokan külföldre

emigráltak, míg mások vidéken bujkáltak. **Ugron Gábor** belügyminiszter például április 18-tól augusztusig a Bakony erdeiben keresett menedéket magának. **Szterényi József** kereskedelmi és **Szurmay Sándor** honvédelmi miniszter pedig politikai fogoly volt. **Gali Máté** tudományos munkatársunk konferenciát záró előadásának címe: „*A Tanácsköztársaság historiográfiája*” volt.